

Миграције и екстремизам

ИСПРЕДИ И ИЗА

ЗИ

С једне стране нестабилност у Либији, с друге крвави рат у Сирији и напредовање терориста „Исламске државе“, који су с Блиског истока потерали реку људи према Турској, уз већ ендемски лоше услове живота у том делу света, условили су покретање огромног броја људи ка Европи. Имигранти су преузели невероватан ризик у напору да стигну у Европу у потрази за бољим животом и све ће учинити да свој циљ и остваре. Та нова ситуација, која је повезана са порастом криминала и безбедносних проблема због терориста који продиру са мигрантима и избеглицама, подгрева ксенофобичну агенду савремене Европе.

Паше пуконик др Милован СУБОТИЋ

Као динамичка категорија иманентна човеку и људским заједницама, сеобе су присутне од давнина. Јављале су се у свим људским заједницама, првенствено због различитих историјских, социјалних, културних и економских разлика. На њих се дуго гледало као на премештање једног племена или народа са једне територије на другу због промена услова живота на територији на којој живе, недостатка хране, лоше климе и напада других народа или племена. Кроз историју миграције су се дешавале добровољно или присилно, унутар или преко граница једне земље, региона, континента, у малим или великим групама. Историја света је историја кретања, историја сеоба и деоба – историја миграција.

Савремени антрополози говоре да је историја идентитета представљала след сеоба, случајности и прилагођавања. Један од њих, француски научник Мишел Ажије, творац синтагме „нови космополитизам“, чак тврди да ниједно људско биће никада није било аутохотно и да су границе одувек биле нестабилне, „да су се изнова успостављале и доводиле у питање“. А границе нису само зидови, мноштво је граница. Тако разликујемо границе места (овде и тамо), времена (пре и после, некад и сад) и границе друштвеног света (свега што успева да постоји у друштвеном смислу и „разграничава“ оно што му је иманентно од оног другачијег – различитог). Иако су то у свом примамљивом наративу идеолози глобали-

зације често истицали, глобализација (онаква какву живимо, а не она измаштана) није укинула границе. Она их је само преображавала, премештала, раздвајала једне од других. Она их је умножила.

Такође, иако најављивана као кључни трансмисиони и повезујући „апарат“, глобализација није умањила људске разлике (културне, етничке, верске, општеидентитетске). Да ли смо заиста различитији него икада, и тако ушанчени у својим тврдим ставовима треба да очекујемо само сукобе? Шта је заправо истина?

ИЗВОР

Актуелна мигрантска криза потенцирана је ратовима и превратима у арапским земљама Медитерана, али и недореченим интервенцијама западних савезника у сламању тамошњих режима у „Арапском пролећу“. Иако се у већини арапских земаља суштински није догодило

Скенирајте код и погледајте промоцију књиге „Миграције и екстремизам“

Научна монографија пуконика др Милована Суботића „Миграције и екстремизам“, у издању Медија центра „Одбрана“ и Института за стратегијска истраживања Министарства одбране, средином марта представљена је јавности у Дому Војске Србије у Београду

ништа посебно, осим смене појединих министара или измена неких закона у вези са субвенционисањем хране и горива или неким интервенцијама везаним за социјалну политику), већи протести, преврати и сукоби захватили су Тунис, Либију, Египат, Сирију, Јемен, Бахреин и онедавно Алжир.

Европска унија је посредно подстакла те процесе. Стање економије у земљама Блиског истока и северне Африке погоршано је након 2008, упоредо са економском стагнацијом и кризом у Европској унији, управо због пада извоза на то тржиште, које је било и остало главно тржиште медитеранских и нарочито арапских држава. Затим је додатно погоршавано вишедеценијским захтевима Уније за реформама по њеним мерилима, по начелу „више за више”, тј. више реформи система по укусу ЕУ (макар и мимо реалних потреба земље) за више трговинске размене са њом, што је био *de facto* револуционарни програм, јер би се том логиком највећи ниво интеграције с ЕУ постигао потпуном променом државних система и режима. Такође, либерализација на домицилним тржиштима, у складу са споразумом о слободној трговини са ЕУ (ФТА) и привредне реформе тражене од ЕУ, праћене редукцијом социјалних мера, само су отежале стање у земљама истока и југа Медитерана. Пракса државног субвенционисања хране и горива постала је тешко одржива посебно након 2008, што је био један од генератора протеста, уз већ ендемску корупцију и неспособност владајућих кругова да се носи са све лошијим привредним стањем.

Транзициони период оличен у „Арапском пролећу” обележило је интензивно уплитање страних фактора, са сопственим

Иако су то у свом примамљивом наративу идеолози глобализације често истицали, глобализација (онаква какву живимо, а не она измаштана) није укинула границе. Она их је само преображавала, премештала, раздвајала једне од других. Она их је умножила.

циљевима и интересима, било при рушењу диктатора, било приликом подржавања страна у вишегодишњем грађанском рату. Из свих наведених разлога транзициони процеси „Арапског пролећа” завршили су у трајној нестабилности, односно у грађанским ратовима, уз пратећи колапс економских и социјалних служби. Уместо преуређења државе и њене управе према демократским стандардима, у Либији, Сирији и Јемену дошло је до разградње и распада државе, што је за последицу имало још већу небезбедност грађана у тим земљама.

Држава из које се покренуо највећи избеглички талас свакако је Сирија, где се у нешто мањој динамици и даље одвија сукоб различитих група, прожет различитим интересима и зонама утицаја. На другом месту је Либија, не толико по броју Либијаца избеглица, колико као емотивна тачка за прекоморски избеглички талас на Медитерану, којег чине разнорodne групе избеглица из подсахарске Африке и земаља Блиског истока.

Милитантни исламизам је, без сумње, знатно допринео волумену миграторног таласа који је у другој декади овог века заплуснуо Европу. Експанзија екстремистичких група, организација (након „Арапског пролећа”) политичких странака екстремистичке оријентације, као и појава до сада најбруталније терористичке творевине „Исламске државе” обележили су овај период. Узнемирујуће терористичке акције у више европских градова скренуле су пажњу европском посматрачу са чињенице да исламистички екстремизам, са својим крајњим испољавањем у виду конкретних терористичких активности, у првом реду није беснео на Западу, већ на Блиском истоку,

подстакнут ратовима које су САД и остали западни савезници водили у Авганистану, Ираку и Либији. Премда су направили значајне продоре ка ширем регрутовању чланства, исламистички екстремисти на Блиском истоку знају да су мањина и да би претежна већина муслимана желела да до своје слободе и бољих услова за живот дође мирним путем. Реке избеглица које су изабрале неизвесну одисеју према европском континенту, пре него подршку било којој фракцији у компликованим сукобима на овом турском тлу, сведоче о томе.

Укратко, с једне стране нестабилност у Либији, с друге крвави рат у Сирији и напредовање терориста „Исламске државе”, који су с Блиског истока потерали реку људи према Турској, уз већ ендемски лоше услове живота у овом делу света, условили су покретање огромног броја људи ка Европи.

ТОК – ГРАНИЦЕ И ЗИДОВИ

Прича о мигрантском току заправо је прича о границама које имају моћ да мењају погледе на свет. Оно што се

може сматрати „вечном истином” када је у питању тема кретања људи и граница које их одвраћају и(ли) усмеравају, јесте да се граница непрекидно изнова успоставља и доводи у питање.

Упоредо са, како је то тада често експонирано, завршетком сукоба између Запада и Истока, те са отварањем тржишта и територија, осамдесетих и деведесетих година прошлог века проширило се опште осећање да можемо живети у јединственом свету, чија би последња непролазна граница била она природна граница планете Земље. На основу ове и оваквих идеја настала су поједностављена, утопијска и претерано оптимистична поимања света и његове будућности. И заиста, уколико се фокусирамо на ближу прошлост (период од шездесетих до деведесетих година 20. века, тј. од замах деколонијације до пада Берлинског зида), говоримо о периоду који је обележио нагли развој саобраћајних веза и средстава масовне комуникације, што је тада знатно утицало на већу покретљивост људи. Кантовски приступ „космополитског права као природног

права на посету” и права на кретање људи у планетарним размерама деловао је као достижан.

Сцене рушења Берлинског зида с почетка новембра 1989. живе су и више од тридесет година после уклањања „гвоздене завесе” – симбола подељене Немачке, Европе и вишедеценијског хладног рата. Говорило се о „крају историје” у новом, уједињеном, глобализованом свету. У тим тренуцима еуфорије и пробуђених нада било је тешко замислити да ће историја кренути у сасвим супротном смеру.

Након сада већ пристojне временске дистанце, обележене наглашеном динамиком у новој расподели моћи у глобалним размерама, јасно је да овај ентузијазам из деведесетих није добио своје оваплоћење у новој реалности. Ова космополитска становишта данас су знатно ређе заступљена у политичком животу суверених држава и осталих међународних колективитета, где се сматра да су овакве пројекције ствар искључиво хуманистичких идеала, те да су као такве нереалне и неупотребљиве у „политици

Сцене рушења Берлинског зида с почетка новембра 1989. живе су и више од тридесет година после уклањања „гвоздене завесе” – симбола подељене Немачке, Европе и вишедеценијског хладног рата. Говорило се о „крају историје” у новом, уједињеном, глобализованом свету. У тим тренуцима еуфорије и пробуђених нада било је тешко замислити да ће историја кренути у сасвим супротном смеру.

утемељеној на реалности”, како се то често назива – реалполитици.

Изградња зидова, и опште узевши баријера према другом и другачијем, одвајкада је повезана са трајно пројектованим насиљем, па и са ратним стањем. На овај начин схваћен зид је знак и инструмент рата. Зид је такође симбол „рата против миграната”. Тик уз ове утврде настали су логори и својеврсна „гета” која „настањују” људе који упорно покушавају прећи границу. Уопште узевши, транзитне земље, попут Турске, Грчке, Марока или Мексика, постају земље насељавања миграната јер су они остали заробљени зидовима. Мигранти се смештају недалеко од самих ограда или у самим градовима који су близу границе, попут Рабата у Мароку или Тихуана у Мексику. Нове зидове изградиле су и неке државе које се сукобљавају око територија – Индија и Пакистан око Кашмира, Саудијска Арабија и Јемен и слично.

Иако се дивергентност и капиларност различитих путева којима су се мигранти и прогнани упутили ка бољем животу подразумева, три су главна тока који ће реку миграната водити, прво ка „зидовима”, а онда и ка „ушћу” – земљама Западне Европе. То су: *централномедитеранска руџа* са главним ударом на обале Италије, *западномедитеранска руџа* са мигрантским таласом ка обалама Шпаније и *источномедитеранска руџа* са Егејем као „вратима Европе” за мигранте који долазе с Блиског истока преко Турске. Крак источномедитеранске руте која Грчку спаја са централноевропским земљама, назван *западнобалканска руџа*, због географског значаја за Србију и остале

земље Западног Балкана, као и изузетне фреквентности током 2015. године, завређује посебну пажњу. Управо овај правац, који је мигранте водио према земљама Европске уније (нарочито према Немачкој, као најпожељнијој земљи одредишта), представља део руте назване према овом делу региона – *западнобалканска руша*. Она пак представља део шире *балканске руше*, која није словила као значајан и нарочито фреквентан начин транзита миграната од самог почетка, када су поморске путање биле и најчешћи начин доласка до Европе. Пажњу је почела да привлачи од 2012, да би „популарност” без преградана задобила у периоду од маја 2015. до марта 2016. године, када је представљала једини одрживи пролаз за масиван уплив миграната са Блиског истока и из Африке. Према Уједињеним нацијама, од скоро једног милиона избеглица које су пронашле уточиште у Немачкој 2015, чак осамдесет одсто прошло је управо овом рутом, било региструјући се у Прешеву (око 600.000), било заобилазећи га и настављајући даље ка „земљама ушћа”.

Најновији подаци са ове руте сведоче о њеној наглој експанзивности током 2021. и нарочито 2022, када се она на један нарочито компли-

кован начин враћа на сцену најфреквентнијих мигрантских праваца ка земљама одредишта. Од укупно 300.000 тзв. нерегуларних улазака у земље ЕУ, скоро њих 140.000 дошло је управо овим правцем. Проблеми земаља транзита у новој безбедносној парадигми, након ковид кризе и новог масовног људског померања након рата у Украјини, говоре о проблему који је, након оне динамичне 2015, чини се никад актуелнији.

УШЋЕ

Необичном мешавином емитовања и ширења негативних емоција и демагошких

манипулација десни популизам заплуснуо је Европу, покушавајући да се „либералној хегемонији” (касније и „исламизацији Европе”) супростави нуђењем ауторитарног национализма. Већ годинама се политичке науке баве документованом, али и, најчешће, неплодном дебатом око тога шта је узроковало очигледан успон европских десничарских партија које желе да сруше „глобалну либералну елиту”, настојећи да редефинишу политичку парадигму Запада.

Очигледно да је мигрантска криза, као и она економска пре ње, изазвала широку кризу европских институција.

Даблински систем који регулише пријављивање за азил већ је преоптерећен, а Шенгенски споразум о слободном кретању унутар ЕУ нашао се на ивици колапса, можда коначног. Слобода кретања била је једно од најпопуларнијих начела европске интеграције. Али њена политичка одрживост зависила је од ефикасне контроле спољних граница Уније. Драматизовањем порозности спољних граница мигрантска криза подстакла је популисте да прихвате радикалније облике евроскептицизма.

Мигрантска криза, са својим епицентром из лета 2015, била је само највидљивија и најдраматичнија фаза ширег контекста овог феномена. Као и САД и друге богате земље, Европска унија је у неколико последњих деценија развила сложен систем екстериторијалне „даљинске контроле“, како би нежељене имигранте држала на дистанци. Познат пример је крчки и, наравно, нормативно проблематични споразум о спречавању проласка избеглица кроз Турску закључен у марту 2016. године. Мање је позната историја сарадње са Мароком, Тунисом и Либијом ради спречавања преласка морским путем у Италију и Шпанију, као и покушаја да се спрече избеглице да пређу преко ограда шпанских енклава Сеута и Мелиља на северу Марока. Таква сарадња је увек

била ризична, да не говоримо о политичким и моралним питањима која се тако отварају. Главна карика у том систему коначно је попустила колапсом државне управе у Либији.

Талас терористичких напада током 2015. донео је трећи кључни елемент ове „савршене олује“ (термин који се универзално користи да означи драматичну ситуацију која настаје спајањем више наизглед независних негативних фактора у један велики проблем). Повећана учесталост и снажан симболички одјек терористичких напада у Паризу, Бриселу, Берлину, Лондону, Копенхагену, Стокхолму и Барселони, као и огромна медијска пажња коју су привукли, омогућили су популистичкој десници да изгради и драматизује осећај несигурности и рањивости. Напади су им омогућили да шмитовску политичку семантику пријатеља и непријатеља удруже са хангтинтоновском тезом о сукобу цивилизација и неизбежности рата између радикалног ислама, или понекад ислама у целини, и Запада.

Прелазак исламиста на „виши ниво борбе“ захтевао је и најмање једнак одговор европских десних популиста. То се на најнепосреднији и најдиректнији начин одиграло у Француској, где је била највећа концентрација напада и где је ванредно стање званично проглашено у новембру 2015,

Три су главна тока који воде реку миграната: *централномедитеранска рута* са главним ударом на обале Италије, *западномедитеранска рута* са мигрантским таласом ка обалама Шпаније и *источномедитеранска рута* са Егејем као „вратима Европе“ за мигранте који долазе с Блиског истока преко Турске. Крак *источномедитеранске руте* која Грчку спаја са централноевропским земљама, назван *западнобалканска рута*, због географског значаја за Србију и остале земље Западног Балкана, као и изузетне фреквентности током 2015. године, завређује посебну пажњу.

те продужавано шест пута. И док се напади од 11. септембра, као и они у Мадриду 2004. и Лондону 2005. тумаче као акутни и непоновљиви догађаји, новији талас терористичких напада у Европи иде у прилог тврдњама десних популиста о хроничној небезбедности. Овај контекст је нарочито плодотворан у смислу фреквентног помињања „слободних стрелаца“ инспирисаних џихадистичком пропагандом који могу изводити нападе сами или уз минималну логистичку подршку, као и уз процене да је приближно две или три хиљаде младих Европљана, углавном усељеника друге генерације, отпутовало у Сирију да се придружи јединицама „Исламске државе“.

Ова „савршена олуја“ настала је удруживањем – или боље речено, стапањем или повезивањем – економске, избегличке и безбедносне кризе и економских, демографских, културних и физичких несигурности и анксиозности које су политички актери и медији били у прилици да драматизују, телевизуализују и емоционализују управо захваљујући поменутиим кризама. Медијска пропаганда на тај начин успева да рециклирањем етничке, идеолошке или религијске мржње припреми терен за пренаглашен популистички одговор.

Последњи елемент „савршене олује“ је криза јавног знања на коју указују дебате о лажним вестима, алтернативним чињеницама и времену после истине. Преобиље „информација“ и

њихова наизглед демократска хипердоступност у хиперповезаном дигиталном екосистему, продубљена умножавањем дезинформација које се пласирају ради профита или као пропаганда, ослабили су ауторитет посредничких институција које производе и дистрибуирају знање: универзитети, наука и штампа. Због тога се над сваку тврдњу о поседовању знања надноси облак сумње.

Стални талас имиграната и избеглица свакако мења социјални, културни и верски идентитет Европе. У предстојећим годинама тај проблем ће негативно утицати на свакодневни живот становника Старог континента, пре него што видимо неко побољшање. Имигранти су преузели невероватан ризик у напору да стигну у Европу ради бољег живота и све ће учинити да свој циљ и остваре. Та нова ситуација, која је повезана са порастом криминала и значајним порастом безбедносних проблема због терориста који продиру са мигрантима и избеглицама, подгрева ксенофобичну агенду савремене Европе. Проблем нерегулисане имиграције у Европу политички фаворизује екстремне политичке и социјалне снаге и та чињеница постаје све очигледнија. Ова нова реалност, заједно са кризом у Европи која је од економског проблема са краја прве деценије новог века прерасла у друштвени и ендемски, обичне грађане (нарочито незапослену млађу популацију) гура у крајности деснице, а знатно мање и екстремне левице.

Долазак миграната на европско тло није обележено само сусретом различитих култура и начина живота. Оно што тресе Европу свакако је сусрет милитантног исламизма и његовог наизглед најжешћег супарника,

а суштински скоро па еквивалента у виду нарастајућег десног екстремизма. Крајња европска десница, користећи све укоренију исламофобију, јача у све већем броју западноевропских нација и све успешније намеће свој хегемони идеолошки пројекат заснован на својим базичним вредностима национализма, ксенофобије и ауторитарности, често кокетирајући са тзв. хришћанским наративима, као обједињујућим, у отпору према овако прокламованим опасностима. Екстремно десне странке данашње Европе су, без изузетка, наглашено исламофобичне и антиусељенички усмерене у практичној политици.

Оне успевају да обједине отпор према етничкој (верској, културној), али и физичкој угрожености. Први наратив протежира *a priori* неприпадање муслимана европској цивилизацији, а други истиче како усељеници угрожавају жи-

вот и имовину услед склоности криминалу и исламистичком тероризму. Усељеници се представљају као млади авантуристи склони криминалу и угрожавању безбедности, имовине и живота Европљана, док се једновремено читав ислам представља као непријатељ Европе и њених хришћанских вредности. Истовремено део европске радикалне деснице, која корене вуче од неолиберала, инсистира на причи базираној на томе да муслимани темељно угрожавају људска права и слободе угрожених група јер не разумеју и не желе да разумеју да је жена одавно освојила права у западним друштвима, те да и остале мањинске групе имају своја зајамчена права.

Чињеница је да муслиманске мањине и раније нису биле најбоље уклопљене у европска друштва, те да су и до ове кризе неретко биле суочене са различитим дискримина-

торским праксама. Упоредо са радикализацијом прилика овај положај је даље регресирао и довео до артикулације нагомиланих фрустрација у којима исламисти виде своју прилику кроз трансмисиони потенцијал обесправљених. Акти уличног насиља са претежно млађим муслиманским протагонистима широм европских градова, а нарочито терористичка деловања која су своју кулминацију на европском тлу доживела половином друге декаде овог века, сведоче о наведеном. Улични немири који често имају и елементе отвореног насиља, а нарочито тероризам и његов огроман утицај на светску битност, широм отварају врата расту европских крајње десних идеја и њихових оваплоћења, што би у неком најгорем сценарију могло да доведе до фашизације радикалних десничара са потенцијалом масовних прогона мањинског муслиманског становништва. Тако би Хантингтоново пророчанство о сукобу цивилизација било коначно потврђено, али то се не би догодило као последица на науци заснованог предвиђања, већ на погрешном одговору на исламизам. Док би земље савременог Запада требало да преиспитају политику према особеностима перципирања демократије у муслиманским земљама, што би за последицу имало и релаксирање рецидива лоше политике усмерене првенствено према европском континенту, муслимански живот у домицилним земљама и у расејању морао би се значајније позабавити претњом коју за сâм ислам представљају исламистички екстремисти.

МЕСТО ПОД СУНЦЕМ

Било како било, мигрантска криза је „нуžno зло” коме су изложене Европа и њена економија, те ово „нужно зло” на

први поглед представља дестимулишуће искушење које може деловати по европску стабилност, безбедност и њен развој. Но, посматрано у једном деликатнијем контексту, мигрантска криза, као својеврсно „изнуђено” и(ли) „ванредно стање” може представљати и шансу за развој. Уосталом, зар читава људска историја (у складу са оном индијском пословицом у којој су најбољи поклони упаковани у проблем) није обележена превођењем разних стања изнудице у шансе за развој нових сила и снага. Историја очито није статична, као што статична нису ни људска друштва, те је могуће да статично и стваралачки продуктивно живи тек неки посвећени научник попут Канта, и то тек ако му стицај срећних околности то допусти. У профаној реалности људи су, као и читави народи, најчешће принуђени да се боре за опстанак и за сопствено „место под сунцем”. Њега могу заслужити тек уколико у себи победе

инерцију и уколико иду у корак са дешавањима, излазећи им у сусрет, уместо да беже од њих и затварају се у вештачке оквире.

Живећи на Балкану, где су, услед перманентног нестабилног и турбулентног историјског кода, миграције и сеобе „по нужди” и „из нужде” увек могуће, користи нам да у перцепцији ове проблематике не будемо једностранни, већ да покушамо да додамо до њихове унутрашње дијалектике која нам говори да су миграције и сеобе у исти мах и искушење и шанса за оне који се у њих упусте, али и оне којима иду. На исти начин, кроз корелацију искушења и шансе, можемо посматрати и однос према актуелној мигрантској кризи која тресе Блиски исток и Европу, чак и не улазећи у разлоге њеног избијања и не доносећи етичке и вредносне судове о одговорности за блискоисточну кризу која је покренула реке људи ка европском континенту. ▀